

**УКРАЇНСЬКІ ДИПЛОМАТИЧНІ,
ВІЙСЬКОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРЕДСТАВНИЦТВА
У ВАРШАВІ В 1919–1923 рр.**

Народився 1.12.1940 р. в с. Журавці Рава-Руського р-ну Львівської обл. (тепер Польща). 1947 р. внаслідок акції «Вісла» виселений до Венгожівського пов. Ольштинського воев. У 1960 р. закінчив загальноосвітній ліцей, в 1962 р. Вчительську семінарію в Торуні, а у 1968 р. заочно географію у Вищій педагогічній школі в Гданську. У 1974—1976 рр. навчався в Інституті організації та управління освітніми закладами у Каліші. У 1962—1998 рр. працював учителем та директором початкових і середніх шкіл. За досягнення на організаційній та педагогічній ниві нагороджений Золотим хрестом заслуги та іншими медалями й почесними грамотами.

З середини 90-х років він — співробітник Інституту міжнародних відносин Університету М. Коперника в Торуні (Польща). Дослідник доби Визвольних змагань українського народу 1917—1921 рр., побуту полонених та інтернованих у таборах в Польщі, зокрема табірної преси, а також долі української політичної еміграції у цій країні. На початку 90-х років був ініціатором і співорганізатором відновлення Українського військового цвинтаря вояків Армії УНР в Александрові Куявському неподалік Торуні та передвоєнної традиції вшанування їх пам'яті.

О. Вішка автор брошур «Козацька могила на Куявах (1993), «Останній шлях УГА» (співавтор; 1999), «Тухоля. Полонені старшини Української Галицької Армії (1920—1922)» (співавтор; 2003) та монографії «Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920—1939». Це історико-бібліографічне опр. вийшло друком у Польщі (Торунь, 2001) та Україні («Преса української еміграції в Польщі 1920—1939»; Львів, 2002). У 2004 р. видав обширну монографію «Emigracja ukraińska w Polsce 1920—1939» (Торунь, 2004). Він автор понад сотні наукових та науково-популярних статей на історичні теми, а також рецензії, звітів, біограмів опублікованих в журналах Польщі, України, Франції та Великої Британії. Зараз готує (у співавторстві) книгу про українців у Варшаві.

О. Вішка — співорганізатор та учасник багатьох наукових конференцій і конгресів у Польщі (в т. ч. у Торуні, Варшаві, Вроцлаві, Гданську) і Україні (м. ін. у Львові, Харкові, Одесі, Луцьку, Чернівцях, Києві). Автор перекладів україно- та російськомовних статей і монографій науковців з України, Росії та Литви. Він співредактор кількох наукових збірників, а також співзасновник і співредактор київсько-торунського журналу «Над Дніпром і Віслою» («Nad Wisłą i Dnieprem»).

Українська надзвичайна дипломатична місія у Речі Посполитій Польській (1919–1921)

Наприкінці 1918 р. у колах відновленої Української Народної Республіки почав визрівати погляд, що для успішної боротьби з Росією, яка їй загрожувала, необхідним є приєднання до цього Польщі або принаймні примирення з нею й уникнення війни. Для цього до Варшави кілька разів прибували посланники Директорії. Уже в січні 1919 р. прем'єр уряду УНР Володимир Чехівський вислав до Варшави зондувальну місію під керівництвом Вячеслава Прокоповича, яка розпочала переговори про створення спільного протибільшовицького фронту. Ці розмови закінчилися рішенням про вислання чергової дипломатичної місії, яка буде уповноважена до обговорення умов польсько-українського перемир'я. Головою мав бути Олександр Карпинський, але його виїзд до Польщі припинено внаслідок протестів Євгена Коновальця¹. Від травня до серпня 1919 р. у Варшаві перебувала місія під проводом Бориса Курдиновського. Він підписав 24 травня з прем'єром Ігнацим Падеревським договір, порушуючи при тому значно свої повноваження. Цей акт був потім використаний польською стороною до паралізування заходів галицьких українців про визнання незалежності їхньої країни².

У середині серпня, за дорученням Симона Петлюри, у Варшаві на переговорах перебувала делегація під керівництвом Пилипа Пилипчука. До її складу входили Володимир Тулюпа та полковник Липницький. У результаті переговорів Пилипчуком підготована декларація, в якій українська сторона погодилась на встановлення кордону з Польщею на річці Збруч. Незалежно від цих офіційних переговорів Симон Петлюра встановив особисті контакти з Юзефом Пілсудським. Крім того, зносились делегації польської та української армій (остання вела переговори за дорученням Головного отамана), які 1 вересня 1919 р. заключили у Варшаві договір про перемир'я між обома сторонами³.

На початку жовтня 1919 р. прибула до Варшави Українська надзвичайна дипломатична місія УНР у Речі Посполитій Польській. Головою місії було призначено керівника українського МЗС Андрія Лівницького, який прибув до Варшави 16 жовтня. У складі місії були представники уряду УНР: Леонід Михайлів,

Борис Житецький, Прокіп Понятенко і Петро Мшанецький та уряду ЗУНР: Степан Витвицький, Антін Горбачевський і Михайло Новаківський. Директиви, якими мала керуватись місія у переговорах з польською стороною, було прийнято 26 вересня на спільному засіданні Директорії і уряду УНР та представниками уряду ЗУНР. У ході дискусії вирішено, що місія має заявити, що договір, підписаний Курдиновським, а також заява П. Пилипчука не набрали юридичної сили. Попри те, декларація підписана обома сторонами 2 грудня 1919 р., не надто відрізняла від декларації Пилипчука⁴.

Акт від 2 грудня не знайшов підтримки галицьких членів місії і вони на знак протесту покинули її; вчинив це також Петро Мшанецький. Відтоді, у зв'язку з тим, що уряд УНР не міг реально виконувати обов'язків на території України аж до початків польсько-українського київського походу наприкінці квітня 1920 р., центр, створений А. Лівіцьким у Варшаві, виконував не лише роль українського дипломатичного представництва, а й Міністерства закордонних справ і *de facto* еміграційного уряду. Лівіцький та міністри Володимир Сальський і Павло Христюк, які також перебували у Варшаві, склали колегію, якій було надано спеціальні повноваження. Андрій Лівіцький був, поруч Симона Петлюри, головним архітектором Варшавської угоди — польсько-українського договору, підписаного у ніч 21 проти 22 квітня 1920 року⁵.

В жовтні 1920 р. А. Лівіцький став на чолі нового уряду, а від березня 1921 р. був віце-прем'єром в еміграційному уряді Вячеслава Прокоповича. Від квітня 1921 р. у Варшаві постійно перебувало представництво уряду УНР — міністри кабінету Прокоповича — Андрій Ніковський (МЗС) та Пилип Пилипчук (Міністерство народного господарства). Новим головою Української дипломатичної місії було призначено Андрія Лукашевича. Всі три були засновниками Українського Центрального Комітету, зареєстрованого 9 серпня 1921 р., який мав контролювати діяльність уряду. З того часу Лукашевич, крім керування місією, був водночас головою Дирекції УЦК. Першим секретарем місії був Павло Зайцев, а другим — В. Завізьон. Обидва виконували також функції відповідно секретаря і заступника в Дирекції УЦК. Поєднання функції голови УЦК і Української дипломатичної місії продовжувалося

до кінця 1921 р. — крім вирішування гуманітарних проблем, що належали до сфери діяльності Комітету, Лукашевич проводив переговори політичного характеру від імені Місії. З цієї останньої діяльності склав наприкінці того ж року обширний звіт. Можна здогадуватись, що така ситуація продовжувалася до травня 1923 р., коли Андрій Лукашевич залишив функції голови Українського Центрального Комітету⁶.

Місія Української Народної Республіки до справ військовополонених (1919–1920)

У 1919 р. при Начальній команді Війська польського була організована у Варшаві українська Місія до справ військовополонених. Керівником місії було призначено полковника Козінцева. У її складі були, зокрема, полковники Стасюнович (представник головної інтендантури Армії Української Народної Республіки), сотники Герасим Драченко і Федір Гудима та поручик Яків Горшківський, який у той час перебував у лікарні св. Станіслава у Варшаві⁷.

8 лютого 1920 р. Місія до справ військовополонених була наказом № 73 Головної команди Армії УНР розформована. Офіцери місії перейшли в підпорядкування начальника Військової секції, покликаної формально наказом № 4 Головної команди від 31 січня 1920 р., при Українській надзвичайній дипломатичній місії у Речі Посполитій Польській. Наказ про розформування підписав міністр військових справ УНР полковник Володимир Сальський, який у той час перебував ще на території України. Від 2 лютого 1920 р. Військову секцію очолював викликаний з Кам'янця Подільського генерал Віктор Зелінський⁸.

Начальник Військової секції генерал Зелінський зобов'язав полковника Козінцева закінчити до 13 лютого 1920 р. ліквідацію Місії до справ військовополонених. Сам Козінцев та сотники Демидів, Горшківський, Стукало і пор. Чепельський були тимчасово включені до Секції з утриманням дотеперішніх посад. Згідно наказу генерала Зелінського поручик Помагайленко перейшов на посаду команданта Військової секції, а лікар Мерковський — на штат лікаря Секції з обов'язком приймати всіх українців, які перебували в даний час у Варшаві⁹.

**Військова секція Української надзвичайної
дипломатичної місії у Речі Посполитій Польській
(1919–1920 рр.). Українська військова місія у Варшаві
(1920–1921 рр.)**

Військова секція Української надзвичайної дипломатичної місії була утворена de facto після приїзду у Варшаву Головного отамана та його зустрічі з Ю. Пілсудським — 12 грудня 1919 р. Була це автономна одиниця, з окремим бюджетом. Від 14 грудня нею тимчасово керував ген. Микола Юнаків, колишній радник Місії у військових справах¹⁰. Від 4 січня до 2 лютого 1920 р. обов'язки управителя секції, на нашу думку неформально, виконував полковник Михайло Бондарівський. Зміна на цій посаді наступила згідно наказу № 4 Головної команди Армії УНР від 31 січня 1920 р. Перших працівників секції було прийнято на роботу 14 грудня 1919 р. Були це: полковник Олександр Данильчук — референт політичних справ, сотник Стрижак, хорунжий Ілько Чудненко і урядовець Олександр Цимбалюк та помічник референта сотник Луцький. Всього роботу отримало тоді 19 осіб (при 26 — за штатним розписом). Бракувало штатних одиниць: 1 — до політичних справ, 2 — до економічних справ, 1 машиністки і 1 кур'єра. При Секції працювала автоколона, водіями були Мойсей Левченко і Оксентій Бабій. Секція розташовувалася в «Готелю Польському» у Варшаві¹¹.

У лютому 1920 р. співробітниками секції були, зокрема: генерал В. Сінклер, полковник М. Капустянський, сотники Скорняків і Римаренко та Шупп. На платню для цих осіб було витрачено у цьому місяці 36 тис. польських марок. Також у лютому до секції було тимчасово скеровано членів розформованої Місії УНР до справ військовополонених: полковника Козінцева, сотників Яківа Горшківського, Демидіва і Стукала, поручиків Чепельського і Помагайленка та лікаря Мерковського¹².

Впродовж усього часу існування секції на роботу у ній приймалися офіцери або рядові (також ті, котрі приїжджали до Варшави в службових та інших справах) на чітко визначений час або на заступництво за ті особи, які були делеговані до інших завдань. Щоразу окреслювалися час і платня. Зокрема, наказом № 38 від 5 березня 1920 р. до часу повернення підполковника Максима Лазаренка-Дідковського зі службової поїздки на посаду тимчасово виконуючого обов'язки референта II відділу Генерального штабу було прийнято підполковника

Бориса Снігіріва. Зазначено, що підполковник Снігірив отримує 1000 польських марок авансом на рахунок березневої платні. Від 24 лютого 1920 р. (наказом № 29) на роботу прийнято колишнього начальника Генерального штабу Запорозької групи Армії УНР полковника Віктора Куца¹³.

Завданням Секції перед київським походом була організація українських частин з-посеред військовополонених (за винятком полонених Галицької армії), які перебували у таборах Польщі та на території України, зайнятій польськими військами. Для кращої координації роботи Симон Петлюра (наказ Головної команди Армії УНР № 2 від 25 лютого 1920 р.) призначив генерала В. Зелінського **інспектором усіх військових формувань в Польщі у ранзі командира корпусу** (підкреслено у тексті). 26 лютого 1920 р. генерал Зелінський видав наказ № 31, в якому читаємо (текст у перекладі на польську мову): *Zgodnie z rozkazem Głównego Atamana wojsk URL S. Petlury powołuje komisję pod przewodnictwem referenta do spraw jeńców sotnika [Herasyma] Draczenki i członków: sotników [Borysa] Homzyna i Demydowa. Komisja niezwłocznie wyruszy z Warszawy i w towarzystwie porucznika polskiej armii Sztillera objedzie wszystkie punkty na terenie Polski i Ukrainy, zajęte przez wojska polskie w celu przekazania informacji, rejestracji i odprawy byłych żołnierzy armii URL do Zbiorczej Stanicy wojska ukraińskiego w Łańcucie. Główny ataman rozkazał, aby przy wykonywaniu tego zadania Komisja wyjaśniła żołnierzom odpowiedzialny moment życia naszej Ojczyzny i kategorycznie podkreśliła, że obowiązkiem każdego żołnierza-Ukraińca jest stanąć w szeregi nowoformowanej ukraińskiej armii dla obrony swego Państwa¹⁴.*

З приводу нестачі інших засобів зв'язку секція використовувала кур'єрів. Для прикладу: наказом генерала Зелінського № 21 від 30 травня 1920 р. помічнику референта господарчих справ підполковнику Піленку доручено виїхати до Вінниці, віддати лист від графа Тишкевича з Парижа Головному отаману та поінформувати його й міністра військових справ про військово-економічне положення¹⁵.

Джерелом фінансування діяльності секції була частина фондів, призначена урядом УНР на організацію та утримання формованої у Бресті власної дивізії. На основі договору з урядом УНР перші суми виплачувало авансом Міністерство військових справ РП. В наказі № 26 секції від 20 лютого 1920 р. знаходиться диспозиція, аби гроші, які отримав від польського

начальства представник Міністерства військових справ УНР полковник Стасюнович, а саме: 797 300,40 гривень, 3 624 230 карбованців та 17 589,40 рублів записати як прибутки у касовій книзі секції. 18 лютого того ж місяця майже всю квоту депоновано у Варшавському промисловому банку¹⁶.

Диспозиція, вміщена у наказі № 34 від 28 лютого 1920 р., торкалася прийняття (як прибутку секції) квот, отриманих від сотника Демидова, привезених із Шепетівки від полковника Голуба. Демидів привіз 228 660 гривень та перерахуну кількість білетів Державної скарбниці, українських гербових знаків, карбованців, советських кредитних білетів, житомирських, царських, советських знаків Державної скарбниці, російських талонів і австрійських крон¹⁷. Якщо актуальний курс української валюти на території Польщі не був корисним, на вимогу української Військової секції Міністерство військових справ РП довершувало авансом виплати в польських марках. До 18 березня виплатило на вказану ціль 18 мільйонів марок; того ж дня до Начальної команди Війська польського вплинуло від генерала В. Зелінського та референта господарчого відділу полковника М. Бондарівського з проханням виплати на потреби Секції дальших 3 мільйонів марок. НК ВП передала заяву до МВС з приміткою, що *nie widzi przeszkód w subsydiowaniu Sekcji Wojskowej Ukraińskiej Misji Dyplomatycznej*, зазначивши водночас, що *powyższe sumy mogłyby być użytkowane przez Wojs. Sekcję Ukr. li tylko na cele wojskowe i w żadnym razie na cele dyplomatyczne i polityczne*¹⁸.

Одним із результатів діяльності Військової секції Української дипломатичної місії було підписання 21 квітня 1920 р. між Польщею й Україною військової конвенції, яка становила інтегральну частину політичного договору, званого варшавською угодою. Військова конвенція мала діяти аж до часу підписання нової, постійної конвенції поміж польським та українським урядами. З українського боку підписав її генерал Володимир Сінклер. Крім нього при підготовці конвенції деякий час працювали генерал Микола Коваль-Медзевецький, полковник Максим Лазаренко-Дідковський та інші¹⁹.

У секції обов'язковим був військовий регламент. Від 8 липня 1920 р. в осідку секції було введено систему перепусток. Сталося так внаслідок інциденту — невідповідної поведінки одного з прибулих там офіцерів, який в нетверезому стані на коридорі готелю поблизу шефа секції, голосно ганьбив російсь-

кою мовою її роботу. В наказі від 10 липня того ж року генерал написав, що з приводу останніх військово-політичних подій на Україні і в Польщі та національно-державних настроїв жителів Варшави забороняє всім воякам української армії, перебуваючим у Варшаві, вживати публічно спиртних напоїв²⁰.

Наприкінці серпня 1920 р. Військову секцію було перетворено в Українську військову місію. Було запроваджено нову організаційну структуру з 25 штатами, тобто їх значно скорочено. Секцію залишили тоді, зокрема, сотник Олександр Веденський — юридичний консультант секції та хорунжий Омельченко — старшина до справ доставок. Ліквідовано штат секретаря, а працюючого на цій посаді Олександра Цимбалюка перенесено на пост урядовця замість Валицького, який відійшов на фронт²¹.

Згідно затвердженої структури, в місії були чотири відділи: організаційний і вишколу війська (I), інформаційний (II), національно-освітній і організації полонених (III), господарчий (IV) та канцелярія. Шефом Місії залишався аж до припинення її роботи у жовтні 1921 р. генерал В. Зелінський. Його ад'ютантом був поручик Давидович-Мірза, а старшиною до справ доручень поручик Овсієнко. Начальником організаційного відділу був підполковник Максим Лазаренко-Дідковський, освітнього — сотник Герасим Драченко і господарчого — полковник Михайло Бондарівський. Помічником цього останнього був хорунжий Потажинський, а старшиною до справ доручень — хорунжий Ілько Чудненко. Функцію скарбника господарчого відділу повнив сотник Кащенко²².

Начальником інформаційного відділу, тобто фактично військової розвідки, був від 14 грудня 1919 р. сотник Стрижак, його заступником — поручик Яків Горшківський. Начальником канцелярії було призначено сотника Юрія Осецького, натомість командантом поручика Помагайленка, а від серпня 1920 р. — хорунжого Булгаківа. Крім цього, в місії працювали два перекладачі: з польської мови Антоневиц і з французької та англійської — Савінський. Книговодами були Олександр Цимбалюк та хорунжий Хрунський. Щонайменше від лютого до квітня 1920 р. Військове інформаційне бюро у Варшаві випускало раз на кілька тижнів «Інформаційний звіт Української місії в Польщі». Звіти опрацьовувано на основі повідомлень, які надходили до місії, та інформації з польської і закордонної преси.

Темою відбиваного на шапірографі бюлетеня були українські справи у міжнародному контексті, а також праця самої місії²³.

Місячний бюджет Української військової місії сягав майже 250 тис. польських марок. Шеф місії генерал Зелінський отримував щомісяця 24 тис. марок польських, чотири начальники відділів та канцелярії — по 14 тисяч²⁴. Наприкінці 1920 р. українську військову місію було перетворено у Військову ліквідаційну комісію.

Військова ліквідаційна комісія Української Народної Республіки (1920–1921 рр.)

Після завершення Польщею у жовтні 1920 р. перемир'я з советською Росією польське вище військово начальство під тиском союму наказало у терміні до 2 листопада того ж року покинути територію Польщі всім чужим військовим формуванням. Відтоді радикально змінилося ставлення керівництва ВП до українських дипломатичних представництв у Варшаві. На території Польщі не могли залишатися жодні формування, також Збірна станиця в Ланцуті, автомобільна колона, школа танкістів у Лодзі. Військова місія мала бути редукована, а співробітники не могли носити військової форми²⁵.

Під тиском советської дипломатії наприкінці 1920 р. Українську військову місію було перетворено у Військову ліквідаційну комісію. Сталося це 2 листопада 1920 р., коли II Відділ (інформаційний) Головного штабу Начальної команди ВП направив до Української місії у Варшаві листа у цій справі. У цьому зверненні читаємо, зокрема: *W ślad za pismem NDWP z dnia 22 X Naczelne Dowództwo WP w porozumieniu z MSWojsk. i MSZ, proponuje, by Misja Wojskowa Ukraińska w Warszawie przekształciła się w Komisję Likwidacyjną, która miałaby na celu przeprowadzenie likwidacji i rozrachunku wszelkich spraw powstałych z czasów wspólnych akcji. Powyższa Komisja będzie akredytowana przy Ministerstwie Spraw Wojskowych.*

Do dnia 30 listopada Wojskowa Misja Ukraińska w Warszawie zechce łaskawie podać skład personalny Komisji Likwidacyjnej oraz jej organ wykonawczy, aby uniknąć wszelkich podejrzeń ze strony Rządu Sowietów oraz nieporozumień mogących mieć miejsce i wypływających z rozkazu M. S. Wojsk. z dnia 21 X 20 r.

Naczelne Dowództwo WP prosi uprzejmie, aby członkowie Komisji Likwidacyjnej przebywający w RP nie nosili uniformu wojskowego.
Підписав: w/z Szefa Sztabu Gen. Kuliński²⁶.

Шефом Військової ліквідаційної комісії став генерал В. Зелінський. Після покликання у серпні 1921 р. Українського Центрального Комітету польська влада наполягала на підпорядкування йому справ Комісії, однак внаслідок старань Зелінського вона діяла щонайменше до часу виїзду генерала з Польщі у жовтні 1921 р. Після цього керівництво комісією доручено полковнику Олександрові Данильчуку. В середині того ж місяця Данильчука було кооптовано у склад УЦК, а водночас йому доручено функцію керівника секції IV, яка займалася справами інтернованого війська. Здається ймовірним, що тоді всю структуру Ліквідаційної комісії було включено до складу УЦК і в такому вигляді вона проіснувала аж до реорганізації комітету у серпні 1923 року²⁷.

Економічна секція при Українській дипломатичній місії (1920 р.)

Після заключення у квітні 1920 р. польсько-української політичної (варшавської) угоди та військової конвенції, між обома сторонами наладналась також економічна співпраця. Сергіуш Мікуліч пише, що 9 серпня того ж року було підписано угоду між Міністерством скарбу РП і урядом УНР, на основі якої польський уряд надавав українському уряду позики на покриття коштів цивільної адміністрації. Розмір позики не був заздалегідь окреслений — конкретна сума визначалась щомісячно. Перший транш виносив 25 мільйонів марок польських і не покривав усіх видатків української адміністрації. Дофінансування походило, ймовірно, з так званого *Військового фонду*, тобто австрійського депозиту за українські поставки.

Згодом при Українській дипломатичній місії у Варшаві було створено Економічну секцію. Головним завданням секції були переговори з польською стороною на тему економічної співпраці. Уповноваженим уряду УНР до справ торгівлі з Польщею призначено професора Івана Феценка-Чопівського, який до Варшави приїхав з Бухареста коло 10 вересня 1920 р. Йому підлягала військова комісія до справ покупок, у розпорядженні була решта згаданого *Військового фонду*. Співробітником

Економічної секції був також Павлин Руткевич у ранзі радника Торговельної місії²⁸.

У жовтні 1920 р. Українська Народна Республіка підписала договір з польським торговельним консорціумом під назвою Крайова торговельна спілка (Krajowa Spółka Handlowa), яка відкрила українському уряду кредит на суму 200 мільйонів марок. На підставі цієї угоди мав розпочатись компенсаційний товарообмін. Проект передбачав *szeroką wymianę towarową między społeczeństwem Ukrainy i Polską w celu zaopatrzenia armii ukraińskiej i zaspokojenia potrzeb ukraińskich państwowych i spółdzielczych instytucji obiektami polskiego eksportu i tranzytu*. Поставки зброї мали відбуватися виключно на замовлення уряду УНР. Але вже наприкінці вересня того ж року обидві сторони не дуже вірили у можливість реалізації цього договору²⁹.

Посольство Української Радянської Соціалістичної Республіки (1921–1923 рр.)

У першій конституції советської України, схваленій 10 березня 1919 р., містилася декларація про повний суверенітет України та самостійну закордонну політику. Ця самостійність була очевидною фікцією, але дозволяла Москві зручно використовувати дипломатію УРСР на міжнародній арені. Дня 19 лютого 1920 р. Х. Раковський оприлюднив прокламацію, в якій закликав до негайного встановлення дипломатичних та економічних відносин з Україною. Три дні по тому харківська влада передала до уряду Речі Посполитої спеціальну мирну оферту. Була це спроба утруднення завдання полякам, котрі готувались до війни з більшовиками. Подібні заходи приймались також, зокрема, під час пізніших переговорів з поляками в Мінську та Ризі³⁰.

До правдивого дипломатичного наступу влада советської України приступила лише наприкінці 1920 р., після дефінітивного опанування української території. Першим значним досягненням було підписання мирного договору з Польщею. Це означало визнання Варшавою уряду Х. Раковського і в результаті зірвання відносин з урядом Української Народної Республіки. Вже 3 травня 1921 р. відбувся обмін ратифікаційними документами. На посла у Варшаві харківська влада запропонувала кандидатуру українця Олександра Шумського. Внаслідок навмисного зволікання з польського боку до обміну дипломатичних представників між Річчю Посполитою і УРСР дійшло лише

у вересні того ж року. Обов'язки посла обійняв О. Шумський, першим секретарем став Микола Любченко. Українське посольство у Варшаві, у складі понад 30 осіб, мало свій осідок в готелі «Вікторія» (Victoria) по вул. Ясній. Польське посольство в Харкові та українське у Варшаві мали прямий телефонний зв'язок³¹.

У 1923 р. О. Шумський та М. Любченко були зі своїх постів відкликані. У той же час на місце першого секретаря до Варшави прибув Грігорій З. Бесєдовський (справжнє прізвище Вайнштейн). Після втечі Бесєдовського на Захід російською газетою «Добрий вечір» («Добрий вечер») у записці під заголовком «Праця Бесєдовського у Варшаві» інформувала, що *тоді то Вайнштейн-Бесєдовський був не лише радником посольства, але й представником закордонного відділу ГПУ* (Государственное политическое управление. — Авт.). Від імені цього останнього Бесєдовський проводив енергійну роботу серед української еміграції, обіцяючи визначнішим його членам безкарне повернення на батьківщину. Газета зазначала також, що багато українських емігрантів повірило словам Бесєдовського та знайшло смерть з рук Чека. До числа жертв його провокаційної роботи зачислюється, зокрема, генерал Ю. Тютюнник, який повернувся на Україну та був розстріляний в підвалах харківської череззвичайки³².

Засекреченим відділом українського Державного політичного управління (Государственное политическое управление — ГПУ), яке існувало при українському посольстві, керував Петро Дехтяренко. Перед приїздом до Варшави він був заступником голови Надзвичайної губернської комісії у Києві. У Варшаві та таборах інтернованих вояків Армії УНР Дехтяренко створив мережу з таємних співробітників. Деякий час пізніше, про що пише Бесєдовський, внаслідок старань його дружини виїхав з Варшави за кордон³³.

Працю Українського посольства у Варшаві було припинено у першому півріччі 1923 року.

¹ Bruski J. J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924). — Kraków, 2000. — S. 103; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917–1921. — Прага, 1942. — Т. II. — С. 102–103; Литвин М. Польсько-український військово-політичний діалог 1918–1920 років // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa, red. naukowa Z. Karpus, W. Rezmer, E. Wiszka. — Toruń, 1997. — S. 247–258.

- ² *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 104–110.
- ³ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 113–115. Від 10 травня до 16 серпня велись польсько-українські військові переговори. Вони відбувалися не у Варшаві, але в Дембліні (*Нагаєвський І.* Історія Української Держави двадцятого століття. — Київ, 1994. — С. 306–312).
- ⁴ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 117–120.
- ⁵ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 131–138. 24 квітня 1920 р. була також підписана польсько-українська Військова конвенція. Чи з весни 1920 р. головою Української дипломатичної місії у Варшаві надалі був А. Лівіцький не вдалося, поки що, встановити.
- ⁶ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939. — Toruń, 2001. — S. 38–41, 44, 54–55; *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 260, 546–548. М. Любченко — бувший секретар Посольства УРСР у Варшаві — стверджує, що після ратифікування Ризького миру Дипломатична місія УНР була поглинута Ліквідаційною комісією (*Тютюнник Ю.* З поляками проти України. — Харків, 1924. — С. 40).
- ⁷ CAW, SAU I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920).
- ⁸ CAW, SAU 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 133.
- ⁹ CAW, SAU 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920)
- ¹⁰ *Bruski J. J. Petlurowcy...* — S. 133.
- ¹¹ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920). Зміст наказу від 31 січня був такий (у перекладі на польську мову):
 § 1. Naczelnikiem Sekcji do spraw wojskowych przy Ukraińskiej Nadzwyczajnej Misji Dyplomatycznej w Polsce wyznacza się Atamana — [Wiktor] Zelinskiego, który przejmie Sekcję od Atamana [Mykoły] Junakiwa i o przejściu zamelduje.
 § 2. Tymczasowo wykonujący obowiązki sekcji Ataman Junakiw pozostaje doradcą do spraw wojskowych przy Ukraińskiej Nadzwyczajnej Misji Dyplomatycznej.
 Podstawa: Rozkaz Głównego Atamana wojsk URL, nr 1/Ju. Podpisał Główny Ataman wojsk URL — Petlura.
- ¹² Там само.
- ¹³ Там само.
- ¹⁴ Там само.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ CAW, SAU, I. 380.3/79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920).
- ¹⁷ Там само.
- ¹⁸ CAW, Oddz. II MSWojsk., 1774.376, k. 56–57.
- ¹⁹ CAW, SAU, I. 380.3.94 — pełnomocnictwo M. S. Wojsk. upoważniające mjr. Sławka do podpisania konwencji wojskowej między Polską, a Ukrainą; Там само, I. 380.3.94 — Konwencja Wojskowa między Polską a Ukrainą z 21 IV 1920; *Karpus Z.* Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. — Toruń, 1999. — S. 21.
- ²⁰ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920).
- ²¹ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); там само, I. 380.3.99 — Діло про Військову місію у Варшаві (28 VIII 1920–7 X 1921).

- ²² CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); Там само, I. 380.3.99 — Діло про Військову місію у Варшаві (28 VIII 1920–7 X 1921).
- ²³ CAW, SAU, I. 380.3.79 — rozkazy Ukraińskiej Misji Wojskowej w Rzeczypospolitej Polskiej (31 1–25 X 1920); Там само, I. 380.3.99 — Діло про Військову місію у Варшаві (28 VIII 1920–7 X 1921); *Wiszka E.* Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920–1939. — Toruń, 2001. — S. 160–161.
- ²⁴ CAW, SAU, I. 380.3.99 — Діло про військову Місію в Варшаві 28 VIII 1920–7 X 1921.
- ²⁵ CAW, SAU, I. 380.3.99 — Діло про військову Місію у Варшаві 28 VIII 1920–7 X 1921; *Karpus Z.* Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. — Toruń, 1999. — S. 4–43.
- ²⁶ CAW, SAU, I. 380.3.99 — Діло про військову Місію у Варшаві 28 VIII 1920–7 X 1921.
- ²⁷ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... — S. 41, 45. Тодішній секретар Посольства УРСР у Варшаві М. Любченко пише, що завдяки наполяганням советської дипломатії Ліквідаційну комісію було розпущено у 1922–1923 рр. (*Тютюнник Ю.* З поляками проти України. — Харків, 1924. — С. 40).
- ²⁸ *Фещенко-Чопівський І.* Хроніка мого життя. — Житомир, 1995.
- ²⁹ *Mikulicz S.* Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej. — Warszawa, 1971. — S. 96–97; *Фещенко-Чопівський І.* Хроніка мого життя, оп. cit.
- ³⁰ *Bruski J. J.* Petlurowcy... S. 438. Окремий секретаріат закордонних справ залишено Харківу також наприкінці грудня 1920 р., коли то російська та українська советські республіки підписали акт возз'єднання. Діяльність комісаріату була чистою фікцією.
- ³¹ CAW, SAU, 380.2.253 — sprawa Biesiedowskiego, byłego pracownika ambasady sowieckiej w Paryżu; *Biesiedowski G.* Pamiętniki Dyplomaty Sowieckiego, Katowice (без року випуску); *Bruski J. J.* Petlurowcy... — S. 438.
- ³² CAW, SAU, 380.2.253 — sprawa Biesiedowskiego, byłego pracownika ambasady sowieckiej w Paryżu; *Biesiedowski G.* Pamiętniki Dyplomaty Sowieckiego, op. cit.
- ³³ *Biesiedowski G.* Pamiętniki Dyplomaty Sowieckiego, op. cit.